

Про мінімальну цифру втрат у 7 мільйонів під час Голодомору-геноциду вказувалося і у виступах урядовців, і окремих науковців на спеціальному міжнародному Форумі, який відбувся в Києві в листопаді 2018 року. Але ж Український інститут національної пам'яті й досі не опублікував збірника матеріалів цього Форуму...

А треба було бачити той рейвах, який підняла група академічних істориків, коли вони дізналися, що група українських дослідників без їх відома була запрошена до Фінляндії, де виклала перед російськими колегами свої позиції щодо актуальних проблем історії України. Як у соціальних мережах ці люди з докторськими ступенями захищали своїх друзів з Росії, а всіляко таврували нас, що ми посміли, очевидно, заявити про окремішність українського народу, геноцид під час Голодомору 1932 – 1933 років, правомірність передачі Криму і Севастополя УРСР у 1954 році тощо [10].

Львівський професор Ярослав Грицак нещодавно слушно зауважив: «Щоб не про нас писали історію, щоб не про нас робили історію, а щоб ми писали історію і самі робили історію» [5; С. 5].

Ми дійсно маємо відповідально ставитися до минулого і не піти слідами Миколи Гоголя, який за чужі гроші переписував історію власного народу.

Література

1. Белинский о Гоголе. – М., 1949.
2. Визвольний шлях (Мюнхен).
3. Гоголь Н. Полное собрание сочинений.
4. Гоголь Н. Собр. соч. – В 9-ти тт. – М., 1994.
5. Грицак Я. У серці темряви // Християнський голос (Мюнхен). – 2020. – Ч. 10.
6. Дорошенко В. Гоголь і Україна // Гоголь. Твори. – Нью-Йорк, 1955. – Т. I – II. – С. XVII.
7. Єфремов С. Між двома душами. Микола Гоголь. – К., 1909.
8. Зайцев П. З рукописних матеріалів в архіві УВУ в Мюнхені.
9. Записки А. О. Смирновой (1826 – 1845 гг.). – СПб., 1895. – Ч. 1.
10. Сергійчук В. Ось таке «верзіння» тих, кого не взяли за кордон // Нація і держава. – 2017. – Березень.
11. Терещук П. Дивовижний «ребус» польських фальсифікаторів (з приводу однієї «історичної» праці // Визвольний шлях (Лондон). – 1975. – Ч. 11.

УДК 323.1:94(477)-027.542(043.2)

УІНП ЯК ЦЕНТРАЛЬНИЙ ОРГАН ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ З РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ З ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Леся Халецька,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та документознавства
Національного авіаційного університету*

Аліна Талалаївська,

*студентка кафедри історії та документознавства
Національного авіаційного університету*

Висвітлено передумови створення, етапи та сфери діяльності, завдання Українського інституту національної пам'яті. З'ясовано сучасні ціннісні засади та місію УІНП.

Ключові слова: *посттоталітарне суспільство, Український інститут національної пам'яті, державна політика колективної/історичної пам'яті, політична кон'юнктура, національна єдність.*

The preconditions of creation, stages and spheres of activity, tasks of the Ukrainian Institute of National Memory are covered. The current values and mission of the UINM have been clarified.

Keywords: *post-totalitarian society, Ukrainian Institute of National Memory, state policy of collective / historical memory, political situation, national unity.*

Колективна/історична пам'ять відіграє провідну роль у самоідентифікації як окремої особистості/громадянина, так і всього суспільства. Усвідомлене розуміння, сприйняття і прийняття історії свого народу як своєї особистої форми відповідальної громадянської позиції особистості, завдяки чому вона стає стійкою до різних спроб маніпулювання суспільною свідомістю з боку владних або політичних структур.

Серед численних чинників формування колективної історичної пам'яті, до яких належать вплив сім'ї, найближчого соціального оточення, інститутів соціалізації, вплив яких протягом життя відчуває на собі особистість, відповідна діяльність громадських організацій, партій, рухів, інтерпретація історичного дискурсу фахівцями-істориками, важливе місце посідають державні інституції, які мають змогу впливати на вироблення і трансляцію політики колективної історичної пам'яті в загальнодержавних масштабах. Однією з них є створений у 2006 р. Український інститут національної пам'яті [10].

Можемо погодитися з думкою В. Тилішчака про ситуативність творення державної політики пам'яті з часу проголошення Україною незалежності у 1991 р., відсутність чіткого бачення політики пам'яті, зважаючи на необхідність подолання стереотипів і міфів, нав'язаних спільним «совєтським» тоталітарним минулим [12]. Протягом 1990-х рр. в офіційний дискурс поступово впроваджується національний історичний наратив, в центрі суспільного обговорення опиняються «закриті» в радянський період теми репресій, Голодомору, боротьби за українську державність. Як зазначає В. Бондар [1, с. 386], в період до 2005 р. державна політика пам'яті характеризувалася послідовністю здійснення, однак разом з тим кон'юнктурністю, прагненням досягти компромісу між прихильниками пострадянського і національного/націоналістичного поглядів на історію заради примирення суспільної думки. З 2005 р. державна політика пам'яті значно активізується і політизується, починаючи від ініціативи Президента України В. Ющенка організувати міжвідомчу робочу групу з розробки пропозицій створення спеціального інституту національної пам'яті з метою реалізації державної історичної політики [13].

У травні 2006 р. постановою Уряду був створений Український інститут національної пам'яті [10], а у липні цього ж року уряд затвердив відповідне положення. Завданнями УІНП були визначені формування та реалізація державної політики національної пам'яті, забезпечення вивчення історії українського державотворення, історії інших народів і національних меншин, що проживали на території України, проведення заходів з увічнення пам'яті учасників національно-визвольної боротьби, світових воєн, жертв голодоморів і політичних репресій тощо [9].

На чолі УІНП в різні часи перебували Ігор Юхновський (2006–2010 рр.), Валерій Солдатенко (2010–2014 рр.) та Володимир В'ятрович (2014–2019 рр.). Із 4 грудня 2019 р. УІНП очолив Антон Дробович.

Хоча діяльність УІНП до 2014 р. оцінюється як суперечлива, з часу заснування він опікувався широким колом питань, до якого належало, зокрема, формування Архіву національної пам'яті, реалізація проектів з усної історії, розробка пропозицій з просування концепції голодомору-геноциду на

міжнародній арені, створення меморіальних місць і комплексів і управління ними, створення музейних експозицій, підготовка пропозицій щодо забезпечення соціального захисту учасників національно-визвольних змагань тощо [5, с. 117–118]. На діяльності УІНП не могла не позначитися політична боротьба 2006–2007 рр. між президентом і його опонентами з Партії регіонів, КПУ, які контролювали уряд. Оскільки Інститут був створений як орган виконавчої влади, він залежав від змін політичної кон'юнктури. Його діяльність дещо поживавилася після позачергових виборів 2007 р. Головним завданням інституту стало забезпечення меморіальних заходів, присвячених 75-й річниці Голодомору 1932–1933 років в Україні. На цей період припадає збільшення фінансування Інституту: з 3 478 тис. гривень (476 тис. євро) у 2007 р. до 19 236 тис. (1672695 євро) в 2010 р. [3]. У 2008–2009 рр. було реалізовано такі значні проекти, як створення Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр. в Україні, розробка концепції історичної освіти в Україні, а також за сприяння УІНП був підготовлений перший в Україні «меморіальний» Закон «Про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні» (2006 р.), здійснена розробка концепції закону про український національно-визвольний рух 1920–1950-х рр. (прийнятий у 2015 р.).

У 2010 р. УІНП знову став жертвою політичної кон'юнктури. Після приходу до влади В. Януковича і Партії регіонів в межах «оптимізації центральних органів державної влади» УІНП було ліквідовано [14]. У січні 2011 р. Інститут був відновлений [11], однак його статус був знижений: Інститут став науково-дослідною установою в управлінні Кабінету Міністрів [3].

Побоювання щодо перетворення УІНП на «інструмент реабілітації тоталітаризму» [4] не виправдалися, Інститут в цілому продовжував працювати на національних історичних засадах, зосередившись на розробці теоретичних і концептуальних проблем колективної/історичної пам'яті, намагаючись, однак, відійти від суто національно-ексклюзивної моделі історичної пам'яті [3].

Революція гідності та пов'язані з нею події політичного і суспільного характеру вплинули на подальший зміст і напрямок діяльності УІНП, який був одночасно ліквідований і відновлений у статусі «центрального органу виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури» відповідною урядовою постановою [8]. У листопаді 2014 р. Кабінет міністрів України затвердив нове положення про УІНП, розширивши сферу його діяльності [7]. Інститут вийшов на міжнародну арену: приєднався до Європейської платформи пам'яті, встановив контакти з Польським інститутом національної пам'яті.

Діяльність УІНП в постреволюційний період продовжує оцінюватися неоднозначно і викликати гострі дискусії серед фахівців, суспільно-політичних діячів, загалом громадян. Широкого розголосу набуло свого часу написання і проведення через комітети Верховної Ради чотирьох «меморіальних» законів 2015 р. [2]. Окрім зміни суспільно-політичних умов, у яких УІНП реалізує покладені на нього завдання, чинником впливу виступає особистість керівника цієї інституції. Свого часу негативні зміни в діяльності Інституту очікувалися у зв'язку з перебуванням на посаді його керівника В. Солдатенка. Критично сприймалася діяльність В. В'ятровича, хоча саме під його керівництвом Інститутом були зроблені рішучі кроки на шляху декомунізації українського суспільства, яка отримала широкий розголос як в українському суспільстві, так і за кордоном. Так само неоднозначно було сприйняте призначення на посаду керівника УІНП А. Дробовича. Втім, лише час дозволить оцінити можливі зміни в підходах до побудови державної політики пам'яті.

Позатим, активна законотворча діяльність (розробка законів, прийнятих Верховною Радою у 2015 р., зокрема, «Про засудження комуністичного та

націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років»; в цілому, протягом 2017–2019 рр. розроблено 26 проєктів нормативно-правових актів), інформаційне (наприклад, на сайті Інституту за 2017–2019 рр. розміщено 2 439 повідомлень і статей; за цей час сайт відвідало 668 207 користувачів; кількість інтерв'ю та коментарів, які співробітники Інституту надали засобам масової інформації за цей час, становить понад 3 000), наукове, методичне, організаційне забезпечення реалізації політики національної пам'яті (зокрема, протягом 2017–2019 рр. організовано та/чи підтримано проведення 51 заходу – наукових конференцій, круглих столів, семінарів – з обговорення проблем минулого України, формування та реалізації політики національної пам'яті), постійна і послідовна популяризація історії України (провідна тематика – події Української революції 1917–1921 рр., Революції Гідності, Другої світової війни, російсько-української війни, Голодомору 1932–1933 років, депортація українців Закарпаття, політичні репресії, здійснені радянським комуністичним режимом, депортація кримських татар), її видатних особистостей (зокрема, борців за незалежність України Івана Мазепи, Симона Петлюри, Степана Бандери), робота, спрямована на подолання історичних міфів, міжнародна співпраця відповідного характеру, співпраця з музеями, видавнича робота, інформаційна робота в соціальних мережах «Фейсбук», «Твіттер», розвиток Ютуб-каналу Ukrainian Institute of National Remembrance тощо [6] здійснює потужний вплив на формування суспільної свідомості, насамперед, покоління юних громадян України, яким притаманне внутрішнє несприйняття і опір проявам тоталітаризму та прагнення сформувати демократичне і відповідальне громадянське суспільство. З цієї точки зору, серед інших аспектів діяльності, важливою її частиною є підготовка і розміщення у вільному інтернет-доступі інформаційних матеріалів, зокрема, для вчителів. Ці матеріали з актуальних проблемних питань української історії об'єднують у собі методичні рекомендації, презентації, відеолекції, листівки, навчальні ігри.

Отже, Український інститут національної пам'яті проводить значну роботу у сфері відновлення, збереження історичної пам'яті з метою сприяння формуванню української державної нації та національної свідомості на основі відмови від практики замовчування, викривлення змісту й оцінки історичних подій і постатей, притаманних тоталітарним суспільствам.

Література

1. Бондар В. Державна політика історичної пам'яті в Україні 1990–2000-х рр.: основні тенденції // Історіографічні дослідження в Україні. 2013. Вип. 23. С. 377–400. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Idiv_2013_23_20 (дата звернення: 28.05.2020).
2. Відкритий лист науковців та експертів-українознавців щодо так званого «Антикомуністичного закону» // Критика. 2015. Квітень. URL: [http://krytyka.com/ua/articles/vidkrytyy-lyst-naukovtsiv-ta-ekspertiv-ukrayinoznavtsiv-shchodo-tak-zvanoho](http://krytyka.com/ua/articles/vidkrytyy-lyst-naukovtsiv-ta-ekspertiv-ukrayinoznavtsiv-shchodo-tak-zvanoho-antikomunistychnoho-zakonu) (дата звернення: 13.04.2020).
3. Касьянов Г. К десятилетію Українського інституту національної пам'яті (2006–2016) // Historians in.ua: інтернет-мережа гуманітаріїв в Україні та світі : вебсайт. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/1755-georgij-kas-yanov-k-desyatilettyu-ukrainskogo-institutu-natsional-noj-pamyati-2006-2016?fbclid=iwar1hfwsgkmpnw7i8ai3xvuh0bj1-tvwsd-rqzvgvmkogwa6hyvg1iv0gi05a> (дата звернення: 23.04.2020).
4. На що перетвориться національна пам'ять під керівництвом комуністів? URL: <http://www.unian.ua/politics/382058-na-scho-peretvoritsya-natsionalna-pamyat-pid-kerivnitstvom-komunistiv.html> (дата звернення: 01.04.2020).
5. Попович О. Український визвольний рух на центрально-східному Поділлі 40-50-х років ХХ століття у пам'яті українців // Емінак. 2019. № 4 (28). С. 109–121.
6. Офіційний сайт Інституту національної пам'яті. Звіт за 2019 р. URL: <https://uinp.gov.ua/pro-institut/zvity/zvit-za-2019-rik> (дата звернення: 28.05.2020).

7. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання Українського інституту національної пам'яті» від 12 листопада 2014 р. № 684. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/684-2014-p> (дата звернення: 01.04.2020).

8. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання Українського інституту національної пам'яті» від 09 липня 2014 р. № 292. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/292-2014-p> (дата звернення: 01.04.2020).

9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Український інститут національної пам'яті» від 05 липня 2006 р. № 927. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/927-2006-p> (дата звернення: 02.04.2020).

10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Українського інституту національної пам'яті» від 31 травня 2006 р. № 764. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/764-2006-p> (дата звернення: 02.04.2020).

11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Українського інституту національної пам'яті» від 12 січня 2011 р. № 8. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8-2011-%D0%BF> (дата звернення: 28.05.2020).

12. Тилішак В. Викилики і завдання державної політики у сфері відновлення і збереження національної пам'яті та національно-патріотичного виховання. URL: <http://ukrnationalism.com/direct-speech/1663-vyklyky-i-zavdannia-derzhavnoi-polityky-u-sferi-vidnovlennia-i-zberezhennia-natsionalnoi-pam-iati-ta-natsionalno-patriotychnoho-vykhovannia.html> (дата звернення: 09.04.2020).

13. Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо увічнення пам'яті жертв політичних репресій та голодоморів в Україні» від 11 липня 2005 р. № 1087/2005. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1087/2005> (дата звернення: 02.04.2020).

14. Указ Президента «Про оптимізацію системи органів центральної виконавчої влади» від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010> (дата звернення: 01.04.2020).

УДК 94 (477)

ТРИДЦЯТЬ МОМЕНТІВ З ІСТОРІЇ ДИВІЗІЇ «ГАЛИЧИНА», ЯКІ ВАРТО ДОСЛІДИТИ ТА ПОШИРЮВАТИ ІСТОРИКАМ

Ігор Ходак,

D. of S., кафедра українознавства

Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

У доповіді розглядаються проблеми дослідження історії дивізії СС «Галичина» в сучасній українській історичній науці та зроблено спробу виокремити напрямки майбутніх наукових досліджень цієї проблеми. Акцентовано на необхідності розв'язання найбільш гострих моментів історичного шляху заснування, розбудови, бойових дій та історичного значення цього військового формування. Пропонується також розглянути і спростувати найбільш поширені міфи про дивізію та дивізійників.

Ключові слова: дивізія СС «Галичина», колабораціонізм, військові злочини, історична справедливість.

The paper discusses research areas and problems of the history of the SS Division «Halychyna» in modern Ukrainian historical science and attempts to define the future scientific research areas of this topic. The author emphasizes a need to address the most critical milestones of the historical path of establishment, development, military actions and the historical significance of this military formation. It is also proposed to consider and rebut the most common myths about the SS Division «Halychyna» and its officers.

Keywords: World War II, SS Division «Halychyna», collaborationism, war crimes, historical justice.